

ВИЂЕЊА И УВИЂАЊА

Славко Гордић, *Осматрачница – књижевне и опште теме*, Академска књига, Нови Сад 2016

Као својеврстан следбеник „љубитеља посматрања”, којима је Платон у својој идеалној држави доделио посебну сталешку мисију, Славко Гордић наставља да са своје „осматрачнице” предано опсервира свет и живот и уз особен спој перцептивног и контемплативног сагледавања покушава да допре до суштства ствари. Његово неутољиво и „упитно чуђење” (Е. Блох), које се креће у разноврсним тематским правцима и одредницама (књижевно-филозофско-психолошке и верске рефлексије, критички осврти на поетско и прозно стваралаштво, дневнички записи, споменичка подсећања и др.) изнедрило је нову (двадесету по реду) књигу сасвим одговарајуће адресе и наслова – *Осматрачница*. У њој се, одмах на почетку (кроз исказ преузет од М. Епштајна), сугерише да је ту, пре свега, реч о есејистичком жанру, чиме се потврђује ауторова примарна оријентација ка слободном индивидуално-стваралачком активитету и изрицању самосвојних запажања, утисака и судова. Другим речима, он своја промишљања не уобличава по шаблонизираним узусима таутолошко-интерпретативног модела, већ на богатству сопственог интелектуалног, искуственог, емотивног, имагинативног и интуитивног хабитуса. Додуше, он не игнорише „закон обиља аргумената” (Л. Колаковски), да о сваком питању које разматра сучели разнолика гледишта и ставове (извлачећи их на видело из своје богате читалачко-сазнајне ризнице), али је ипак његова лична позиција та која је свуда јасна, било да се с тим мишљењима слаже или им опонира, или их пак ставља (као и своја) под упитник.

Књига *Осматрачница* склопљена је од двадесет и две датиране „забелешке”, које су настајале онда када је аутор, под „недокучивом и неумољивом Божјом заповешћу” (Хосе Ортега и Гасет), остајао сам са собом (и загледан у себе и изван себе) бележио дошаптавања ума и срца. Иако у неким текстовима своја виђења скромно подводи под „аматерско умовање”, Гордић не узмиче ни пред каквим питањем, па макар то,

понекад, као што вели филозоф Карл Јасперс, личило на несигурно лептирско лепршање, несхватљиво онима који су везани за чврсто тло, „а схватљиво само онима које је обузео немир”.

У хронолошко-календарском, али истовремено и тематски осмишљеном редоследу текстова, књига започиње „Зимским дневником”, а прве странице дароване су размишљањима о појму *личности*, који је упркос филозофским, психолошким, богословским и другим одређењима остао „заплетен” и недокучив. Питање ко смо и какви смо (уз низ других потпитања) показује нам, каже аутор, „неухватљивост” човекове природе, која често води до „неодређености” и „неодредивости”. У том смислу он цитира и одговарајуће мисли Пола Валерија, Кафке, песника Душана Матића, Томаса Транстремера, Јована Дучића и романописца Светозара Влајковића, свесно ризикујући приговоре од стране сцијентистички опредељених аутора, који се држе „озакоњеног” појма личности, насупротив сваком „белетризованом” тумачењу. Да бисмо још више закомпликовали овај темат (и оставили га отвореним), додајмо и мисли филозофа Шелинга, који је говорио да се „човекова суштина огледа у његовом сопственом чину”, као и Владимира Соловјова да „свако биће јесте оно што оно воли”.

Поновно читалачко дружење са Толстојем Гордић користи да кроз своја аналитичка виђења и увиђања још једном подсети на многе контроверзе, неусаглашености и загонетности које карактеришу живот и стваралаштво овог књижевног горостаса, за кога је и његова супруга Софија Андрејевна казала да након четрдесет осам година проживљених са њим никад „није сазнала какав је он човек”. Препирања и спорења толстојеваца и антитолстојеваца, по Гордићевим речима, имају своја реална упоришта у многим његовим доследностима и недоследностима, али се највише поларизују око пишевог учења о пасивном отпору и осуди рата, као и око његовог отпадништва од службеног православља. А да се не говори шта се, у том смислу, још може наћи (изненађујућег или неизненађујућег) у деведесет објављених томова овог „дива међу другим piscima”, како га је назвао Тургењев.

Потом, под насловом „Надживљавање” исписана је кратка „филозофирајућа” белешка о питањима смисла људске егзистенције; о недаћама које прате човеков живот, као и нашим моћима да истрпимо све „страхотно” што се догађа око нас. Посебно ако лепе ствари (сунце, љубав, снове и радости) замене учестале црне слике и песимистичка расположења. Где тада наћи излаз? Да ли у психолошким механизмима самоодбране (шали, или јуначењу), пошто тада „не прискачу у помоћ ни здрав разум, ни наука ни вера” (вероватно се мисли на стање маловерности, што може бити повезано и са појмом *униције*, који означава ослабљеност, мрзовољу и клонулоост, односно бежање од истинског савлађивања онога што нам је непријатно – Св. Јован Лествичник), или се, каже аутор,

„постидан” одговор може наћи у томе да и даље остајемо „живи међу живима”.

У есеју „Култура и зло” трага се за одговором шта може да учини култура у времену сукоба раса, религија и народа и онда „кад су јој побуде неспорно хумане”. Јер, није сасвим и у свему, примећује Гордић, неутемељено Русоово, Хобсово и Толстојево песимистичко схватање културе. Она сама уме да буде својеврсно „извориште и оруђе моћи и нетрпељивости”.

Узнемирујућа прича о злу наставља се и у промишљањима на тему „Отуђење – и оно потом”, кроз ауторово додавање новог смисла и нових садржаја некада много експлоатисаном појму алијенације, утемељеном у Хегеловој и Марксовој филозофији. Наиме, нарушавање генеричке суштине човека, његове слободе, смисла и среће (као класични вид отуђења), данас се манифестује кроз ратове, револуције, логоре и расељена лица, геноциде и масовне злочине (дакле, кроз „свевласт зла”). А стара богословска истина говори да је корен зла у човековом отуђењу од Бога.

У својој следећој забелешци Славко Гордић препоручује, за страсне читаоце биографија, животопис Милана Кашанина (из пера Радована Поповића), који је, како каже, *живој за њриповејћку*. Јер, истина је да неки људи са поља књижевног стваралаштва завређују да се о њима праве најбрижљивије биографске студије. То уједно значи да би требало превазићи данашњи и „посудашњи” нехај за аутора, док се, истовремено, „потанко расветљава фиктивни свет његовог дела” и његових јунака.

„Летњи дневник” је саздан од пет прилога. У првом се разматра положај уметника (књижевних стваралаца), који су данас принуђени да се боре за тржиште, по сваку цену, а мање за „непролазност” и вечност. У другом се даје суптилна анализа књиге Мирослава Егерића (*Дела и дани*, VI), која се означава као јединство имагинације и рефлексije, док нам у трећем прилогу, где се говори о архимандриту Тихону, аутор имплицитно показује да његово интересовање и за богословску литературу није само из културолошких и опште-сазнајних потреба већ и из истинске тежње за личним узрастањем и утврђивањем у вери Христовој. Четврти прилог, „О Гајдобри”, месту ауторовог детињства и дечаштва, писан је са највише емотивног набоја и неприкривене љубави, а пети, са насловом „Општа места” (преузет из песме Јована Христића), јесте повод да се проговори не само о овом песнику већ и о уочљивим аналогијама и симетријама, узетим из данашњег времена, које се могу везати за поменуту синтагму.

Трећи одељак, под називом „Тема године”, упућује нас на размишљања о рату (о његовом бићу, појавности и варијацијама), са посебним освртом на „Слике и одјеке Великог рата у прози Вељка Петровића и Милана Кашанина”.

Општи наслов „Изворишта, токови” односи се на текстове: „Српски културни образац и његови варијетети”, где се говори о истоименој књизи Милана Радуловића, професора на богословским студијама, чији „подухват и резултати увелико надилазе карактер и потребе сваког стриктно позивног, па и теолошког образовања”; затим „Светилишта Миодрага Павловића”, који своје инспиративно-тематске подстицаје налази у мање или више знаним светим местима (Хиландар, Девич, Студеница и др.); онда, о особеностима „Поезије Драгана Драгојловића”, за кога се каже да је читанији у свету, него у својој земљи, да би посебно инспиративни и дубоко студиозни редови били посвећени „Приповеткама Мира Вуксановића”, које су, како каже, писане „опојним” језиком и из којих избија језичка магија и силина. Сет забелешки у овом поглављу завршава се прегледом приповедачке продукције у 2013. и 2014. години, у коме (као врстан зналац и књижевни аналитичар и критичар) Гордић говори о петнаестак одабраних аутора и даје концизне и уверљиве оцене о њиховом стваралаштву.

Завршни одељак „Сећања” посвећен је тројници угледних интелектуалаца, књижевника и културних посленика, добрих ауторових знанаца и у литератури и у животу који нису више међу нама. То су: Бошко Петровић (са лирски сроченим реминисценцијама о његовом Моровићу, који му је био тематска инспирација у песничком и прозном стваралаштву); потом, Чедомир Мирковић („писац живе поетичке и аутопоетичке свести” и књижевни критичар који је само у периоду између 1967. и 1993. године „портретисао” преко стотину „творевина”), а онда и Живан Милисавац (са приказом његове уредничке делатности и мемоарских записа).

На крају, када се студиозно ишчита књига *Осмајрачница* Славка Гордића, остаје утисак који се суштински може исказати једном речју – лепо! Та већ помало заборављена људска и естетска категорија (данас су више у употреби прагматистички појмови: корисно – штетно) односи се не само на његов раскошан стил и лепоречје већ и на искрен стваралачки занос, ерудицију и интелектуални труд да стави у доживљајну акцију наша осећања и наш ум, у времену њиховог све присутнијег заорава.

Јово РАДОШ